

РОЗДІЛ 4 – СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ

УДК 37.013.42-057:343.226

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТА ЗМІСТ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Голованова Т.П., к.пед.н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття полягає в дослідженні особливостей структурних компонентів та змісту підготовленості соціальних педагогів до організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї.

Ключові слова: соціальний педагог, просвітницька діяльність, структурні компоненти, зміст, попередження насильства в сім'ї.

ГОЛОВАНОВА Т.П. СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ И СОДЕРЖАНИЕ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К ОРГАНИЗАЦИИ ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ НАСИЛИЯ В СЕМЬЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья заключается в исследовании структурных компонентов и содержания подготовленности социальных педагогов к организации просветительской деятельности по предупреждению насилия в семье.

Ключевые слова: социальный педагог, просветительская деятельность, структурные компоненты, содержание, предупреждение насилия в семье.

GOLOVANOVA T.P. STRUCTURAL COMPONENTS AND CONTENT OF SOCIAL PEDAGOGUES ' PREPAREDNESS IN DOMESTIC VIOLENCE PREVENTION ACTIVITY/ Zaporizhzhya national University, Ukraine.

The article describes structural components and content of social pedagogues ' preparedness in domestic violence prevention activity.

Key words: social pedagogues, prevention activity, structural components, content, domestic violence.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання пошуку таких сфер професійної діяльності соціальних педагогів, які б дали їм можливість ефективно впливати на процес вирішення актуальних соціальних проблем, а також питання готовності зазначених фахівців ефективно виконувати відповідні функціональні обов'язки – є актуальними питаннями теорії і практики соціальної педагогіки. Значною мірою це стосується проблеми теоретико-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах щодо організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці сформувалися певні теоретичні передумови для вирішення проблем попередження насильства в сім'ї й підготовки майбутніх соціальних педагогів до цього напряму професійної діяльності. Серед вітчизняних публікацій останніх років варто виділити, зокрема, працю «Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти» [1]. Систему соціальної профілактики торгівлі людьми в Україні, механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми, корекційні програми для роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї представлено у навчально-методичних посібниках К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної, В. М. Бондаровської, О. О. Кочеміровської, Г. М. Лактіонової [2;3;4].

Основні стандарти ООН, Ради Європи та Європейського Союзу в сфері забезпечення захисту прав дітей, здійснення судочинства в справах, пов'язаних з порушенням прав та вчинення насильства щодо жінок та дітей, у тому числі - насильства в сім'ї, розглянуто у виданні «Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні» [5]. Інноваційні підходи до просвіти учнівської і студентської молоді розглянуто науковцями С. В. Котовою-Олійник та О. Л. Остапчук [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. За таких умов, віддаючи незаперечну перевагу теоретикам та практикам соціальної педагогіки у вирішенні цієї проблеми, слід більш детально зупинитися на питаннях, що стосуються **структурних компонентів та змісту** підготовленості соціальних педагогів до організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї.

Мета цієї статті - на основі аналізу сучасної психолого-педагогічної та наукової літератури виявити та охарактеризувати структуру та зміст підготовленості майбутніх соціальних педагогів до організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи особливості підготовки соціальних педагогів до гендерної освіти та виховання, науковці вважають, що кінцевим результатом цього процесу є така професійна властивість, як предметна і функціональна підготовленість майбутніх соціальних педагогів, у тому числі до організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї. Ця професійна властивість розглядається за допомогою таких понять, як підготовленість, гендерна і професійна компетентність. Дослідження структури підготовленості майбутнього соціального педагога до організації просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї дозволяє визначити її як синтез таких компонентів: мотиваційно-ціннісного (аксіологічного, особистісного), когнітивного (предметного, знаннєвого) компоненту, поведінкового (діяльнісного, операціонального, технологічного) компоненту [7]. У свою чергу, ці компоненти знайшли відображення в моделі формування гендерного і загально педагогічного компонентів змісту вищої професійної освіти педагогічних кадрів як два підходи, а саме: мультидисциплінарний і міждисциплінарний [8]. За настановами мультидисциплінарного підходу автори, як правило, виділяють окремі гендерні аспекти або розділи (модулі), які відображають особливості розвитку ідеї просвітницької роботи щодо попередження насильства в сім'ї. Ці аспекти стають предметом вивчення в рамках дисциплін навчального плану спеціальності 6.010106 Соціальна педагогіка (наприклад, теми, що стосуються питань попередження насильства і жорстокого поводження з дитиною в курсі «Етика та психологія сімейного життя», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Англійська мова професійного спрямування»). На відміну від цього, для реалізації міждисциплінарного підходу до змісту традиційної підготовки майбутніх соціальних педагогів вводяться такі спецкурси, які мають інтегрований характер, зокрема, спецкурс «Педагогіка і психологія гендеру». Уведення курсу «Педагогіка та психологія гендеру» дозволило цілеспрямовано формувати як систему знань щодо попередження насильства в сім'ї, так і професійно важливі новоутворення особистості майбутнього соціального педагога. Акцентуючи увагу на змістовному наповненні структурних компонентів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї, слід зазначити, що мотиваційно-ціннісний компонент покликаний сформувати в майбутнього фахівця мотивацію до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї, розуміння змісту цієї діяльності й свого місця в ній. Показниками підготовленості майбутніх соціальних педагогів за мотиваційно-ціннісним критерієм є: ставлення студентів до життя і здоров'я людини як найвищих соціальних цінностей; такі якісні зміни в свідомості, самосвідомості, що віддзеркалюються в мотиваційних і смислових утвореннях, які

пов'язані з тим, що насильство в будь-яких його проявах розглядається як грубе порушення *прав людини*. Без подолання цього згубного явища в суспільстві неможливо створити сприятливі умови для *самореалізації людини*, вільного її волевиявлення, розвитку паритетної демократії, реалізації принципу рівних прав і свобод. Мотиваційно-ціннісний компонент у структурі підготовленості проявляється як аксіологічний аспект з метою підвищення рівня опанування когнітивним компонентом підготовки фахівця. Когнітивний компонент - це свого роду тезаурус, що включає всі основні поняття, терміни, факти, закономірності, без знання яких неможливе оволодіння гендерною й професійною грамотністю та гендерною культурою особистості. Визначальна роль у структурі цього компоненту належить рефлексивному аспекту. Цей аспект визначає рівень розвитку самооцінки, розуміння важливості гендерного знання в процесі професійної діяльності, відповідальності за результати своєї просвітницької діяльності. Основними показниками підготовленості майбутнього соціального педагога за когнітивною складовою компоненту є: здатність до проектування змісту індивідуальної просвітницької діяльності; застосування спеціальних гендерних знань у процесі індивідуального, групового, масового спілкування в умовах навчально-виховного закладу, за місцем проживання, у місцях масових зібрань і відпочинку дітей та молоді; інформаційна підтримка кампаній «16 днів проти гендерного насильства», «Стоп насильство!»; прагнення до позитивного впливу на дітей та молодь засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

На нашу думку, показниками підготовленості майбутнього соціального педагога до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї є вміння застосування понять Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» [9]. Цей Закон визначає законодавчі та організаційні фундаментальні основи протидії та попередження насильства в сім'ї, включаючи органи та установи, на які покладається здійснення заходів з розслідування та попередження насильства в сім'ї, а також послуги, що надаються жертвам насильства в сім'ї [9]. Слід зазначити, що в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» фігурують поняття *припинення і попередження насильства в сім'ї*. Попередження насильства в сім'ї - це «система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї». Соціальна робота виступає одним з провідних засобів саме попередження насильства в сім'ї, але не обмежується нею, оскільки забезпечується цілим комплексом загальносоціальних і спеціальних заходів. Щодо *спеціальних заходів попередження насильства та його припинення*, то вони є оперативними заходами, які мають на меті скоротити кількість проявів насильства в сім'ї, послабити сімейне неблагополуччя, не допустити вчинення будь-якого з проявів насильства. Здійснюються спеціальні оперативні заходи передусім органами міліції, кримінальної міліції в справах дітей. На відміну від них, *заходи загальносоціального спрямування з попередження насильства* трактуються в Законі широко і передбачають сукупність заходів держави, суспільства, органів місцевого самоврядування, а отже, і суб'єктів надання соціальних послуг, спрямованих на: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю для духовного та фізичного розвитку; завчасне виявлення сімей, у яких існує загроза виявлення насильства, відвернення чи обмеження причин та умов, що сприяють його скоєнню; забезпечення достатнього захисту від насильницьких зазіхань для кожного з членів сім'ї. З цього приводу професор Г.М.Лактіонова висловлює цікаві міркування, які дають змогу зрозуміти деякі особливості підготовки соціальних педагогів до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї. На її думку, варто, скориставшись термінами соціальної педагогіки та соціальної роботи, представити визначені вище

компоненти соціальної роботи та складові загально-соціальних заходів з попередження насильства через поняття «первинна, вторинна та третинна профілактика насильства в сім'ї». Тобто, згідно з чинним законодавством, термін «попередження насильства» може розумітися як сукупність первинної, вторинної та третинної профілактики [1]. Ці терміни теж можуть бути вжиті в процесі підготовки соціальних педагогів до просвітницької діяльності. Розглянемо їх докладніше. *Первинна соціальна профілактика насильства* — найбільш масова і неспецифічна. Соціально-виховна робота тут носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування в особистості неприйняття явища та категоричну відмову від маніпуляцій. *Вторинна соціальна профілактика насильства* є переважно груповою. Метою вторинної соціальної профілактики є зміна малоадаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну. Іншими словами, передбачає зміну ставлення до себе та оточуючих і навчання поведінці, формування досвіду поведінки в ситуаціях, які можуть призвести до агресії та конфлікту. Формами, які реалізують методи вторинної профілактики, є: тренінги, цикли занять, флеш-моби, робота «телефону довіри». *Третинна соціальна профілактика насильства* спрямована на інтегрування в суспільство осіб, які стали жертвами насильства. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки і свідомості молодої особи, які призвели до виникання проблеми, а також усунення причин через перенавчання людини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті. Третинна соціальна профілактика є переважно індивідуальною, передбачає тривалу роботу і комплекс соціальних послуг. Вона здійснюється поряд із соціальною реабілітацією і соціальним супроводом, але має свою мету, вимагає об'єднання зусиль різних фахівців. Основними методами роботи тут є: робота в конкретному випадку, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, переключення і перенавчання, створення виховуючих ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивно соціалізуюче середовище. Щодо засобів реалізації підготовки соціальних педагогів до просвітницької діяльності, то вони входять до поведінкового (*операційно-технологічного компоненту*), що є сукупністю вмінь і навичок практичного використання знань. Основними показниками підготовленості майбутнього соціального педагога за когнітивною складовою компоненту є: здатність до проектування змісту індивідуального науково-дослідного завдання з просвітницької діяльності; застосування гендерних знань в умовах просвітницької діяльності щодо попередження насильства. Слід підкреслити, що поведінковий компонент характеризує реальну поведінку соціального педагога в умовах опанування ним прийомів, форм, методів просвітницької діяльності. Соціальний аспект поведінкового компоненту забезпечує систему співробітництва соціальних педагогів з громадськими організаціями з метою розширення кола взаємодії й нагромадження соціального досвіду в цьому напрямку. Якщо сутність соціального аспекту полягає в гармонізації майбутнього фахівця та професійній діяльності, то сутність творчого компоненту полягає в умінні розвивати ідею просвітницької роботи, реалізувати її в конкретних умовах. Тим самим творчий компонент підпорядковує найвищим соціальним цінностям та інтересам суспільства різноманітні форми та методи роботи. *Показником сформованості* цього компоненту передбачається, що майбутній фахівець може, перш за все, працювати, використовуючи інноваційні форми просвітницької діяльності з профілактики насильства, до яких відносять: тренінг, віртуальну екскурсію, навчальну гру, відеолекторій, форум-театр (соціально-інтерактивний театр), тематичне спортивне орієнтування, геокешинг, інтерактивну гру, конкурс та акцію. Як показник цього компонента постає вміння соціального педагога використовувати інформаційні соціально-педагогічні технології в просвітницькій діяльності з попередження насильства в сім'ї.

Висновки з дослідження. Професійна підготовка майбутнього соціального педагога до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї має виконувати функції їхньої гендерної і водночас спеціалізованої педагогічної освіти. Причому зміст, форми, методи саме курсу «Педагогіка та психологія гендеру» мають стати дидактично адаптованим досвідом просвітницької діяльності щодо попередження насильства в сім'ї. У структурі підготовленості соціального педагога до просвітницької діяльності з попередження насильства в сім'ї виділяються такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий. Гендерна компетентність є складовою професійної компетентності соціального педагога. Визначені нами структурні компоненти будуть сприяти оволодінню професійними знаннями, спеціальними вміннями, професійно-значущими якостями соціального педагога з просвітницької діяльності щодо попередження насильства в сім'ї.

Перспективи подальших розвідок. Узагальнення теоретичних підходів і розроблення структурних компонентів означеної проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів підкреслює її необхідність і зумовлює перспективи подальшого розгляду цієї проблеми в напрямку вивчення підготовки фахівців щодо використання інформаційних технологій у формуванні гендерної й професійної компетентності майбутнього соціального педагога в умовах дистанційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / В. М. Бондаровська, О. О. Кочемировська, Г. М. Лактіонова та ін. / заг. ред. О. Кочемировської. - К. : Вид-во ФОП Клименко Ю. Я., 2010. - 372 с.
2. Соціальна профілактика торгівлі людьми : Навчально-методичний посібник / За ред. К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. — К. : ТОВ "Агентство "Україна", 2007. — 352 с.
3. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. - К. : Юрисконсульт, 2005. - 452 с.
4. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / уклад. : Г. Ю. Мустафаєв, І. І. Довгаль. - К. , 2011. - 192 с.
5. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні / О.І.Суслова, О.О.Лазаренко, Н.М.Ахтирська ; за заг. ред. Г.О.Христової. - К. : Тютюкін, 2010. - 335 с.
6. Методичні рекомендації з організації та проведення гендерних відеоклубів / [авт.-уклад. С. В. Котова-Олійник, О. Л. Остапчук]. – Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2012. – 132 с.
7. Віщукаєва К.М. Структурні компоненти підготовки майбутнього соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності [Електронний ресурс]. / Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2011_1/index.html
8. Голованова Т. П. Гендерная компетентность в контексте профессиональной педагогической культуры будущих социальных педагогов [Електронний ресурс].-. Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp3/profteh/golovanova.pdf
9. Цокур О.С. Формування гендерної культури майбутніх фахівців упродовж їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі: аналіз концептуальних

засад дослідження / О.С. Цокур //Гендерна освіта - ресурс розвитку паритетної демократії / Ред. наук. кол. В.П. Кравець та ін.- Тернопіль, 2011. - С.640-646.

10. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / за ред. О. М. Рудневої. - Х. : Східно-регіон. центр гуман.-осв. ініціатив, 2005. - 160 с.

УДК [378.147+37.013.78]:008

СУТНІСТЬ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ, КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ЇЇ СФОРМОВАНOSTI У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Гуренко О.І., докторант

Бердянський державний педагогічний університет

У статті розкрито сутність полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога, подано авторське визначення та структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісно-поведінковий та рефлексивний), охарактеризовано критерії, показники та рівні її сформованості.

Ключові слова: соціальний педагог, полікультурна компетентність, полікультурна компетентність майбутніх соціальних педагогів.

Gurenko O.I. СУЩНОСТЬ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КРИТЕРИИ И УРОВНИ ЕЕ СФОРМИРОВАННОСТИ У БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ / Бердянский государственный педагогический университет, Украина.

В статье раскрыта сущность поликультурной компетентности будущего социального педагога, дано авторское определение и структурные компоненты (мотивационно-ценностный, личностный, когнитивный, коммуникативный, деятельностно-поведенческий и рефлексивный), охарактеризованы критерии, показатели и уровни ее сформированности.

Ключевые слова: социальный педагог, поликультурная компетентность, поликультурная компетентность будущих социальных педагогов.

Gurenko O. THE ESSENCE OF MULTICULTURAL COMPETENCE, CRITERIA AND LEVELS OF ITS FORM FOR THE FUTURE SOCIAL TEACHERS / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine.

The essence of multicultural competence for the future social teacher opened in article, author's definition and structural components (motivation and valued, personality, cognitive, communicative, activity and conduct, reflection) was given, criteria, indexes and levels of its form was describe.

Key words: social teacher, multicultural competence, multicultural competence for the future social teachers.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі й до яких долучається Україна, обумовлюють необхідність розв'язання проблеми виховання громадянина, здатного до відродження, збереження та примноження добробуту Батьківщини, цінностей вітчизняної культури; формування особистості, готової до взаємодії в багатокультурному просторі, що передбачає сформованість світоглядних позицій, сприйняття культурного плюралізму, загальнолюдських цінностей, позитивного ставлення до представників інших етносів, релігій, культур, духовної гнучкості, розуміння необхідності компромісів, почуття поваги до людини незалежно від її національного чи соціального походження; здатної до міжкультурної комунікації та взаємодії на засадах толерантності.

У контексті порушеної проблеми нагального вирішення потребує питання підготовки майбутніх педагогів до роботи в полікультурному соціумі. Результатом такої підготовки у виші є сформованість полікультурної компетентності.